
ALEKSANDRA ĐURIČIĆ

JEDNA SLIKA IZ POMPEJA

Maja Lundgren: *Pompeji*, Geopoetika,
Beograd, 2009.

*Ponašaj se ljubazno i uzdrži se od svađe ako možeš,
a ako ne možeš, neka te noge nose tvojoj kući.
Odvrti zavodnički pogled i pohotan izraz
od tuđe žene, neka ti se sa lica čita stidljivost.*

Ovo je natpis na zidu trpezarije jedne vile u Pompejima, letnjikovca nekadašnjeg duumvira, gradonačelnika Pompeja, Publija Pakvija Prokula. Natpisi na spoljnim zidovima, grafiti iz 1.veka nove ere, koji su nastajali desetak godina pre katastrofalne erupcije Vezuva i uništenja Pompeja i Herkulanuma, predstavljaju svojevrsni vodič za Maju Lundgren, koja ih pažljivo studira i tumači na svoj način. Nailazeći na brojna imena, takođe zapisana na zidovima, ona ih pridružuje svojim zamišljenim likovima, što pripadaju uglavnom najnižem sloju rimskog društva. Njihova lascivnost, obojenost svih sfera života erotikom kao jedinom razbibrigom i načinom da se uživa na ovom svetu, izbija u prvi plan ove knjige koja je još jedan pokušaj da se na osnovu materijalnih ostataka rekonstruiše način života u Rimu prvog veka. Negde na obzorju već se pojavljuju prvi hrišćani sa verom koja će promeniti svet. Ipak, junaci Maje Lundgren još uvek poštuju rimske bogove koji su im ponekad bliži od ljudi, saučesnici i sapatnici pred pretećim Vezuvom koji neće imati milosti ni za koga.

U pokušaju rekonstrukcije svakodnevnog života u Pompejima, autorka polazi od pretpostavke da se život čitavog grada oslanjao na težak rad najnižih slojeva stanovništva, ne samo kućnih robova i slugu, već i zanatlija, sitnih trgovaca, ribara, mesara, piljara, obućara, glumaca, zabavljača i slikara zidnih freski u ku-

ćama boljestojećih, koji su sebe želeli da prikažu otmenijim i učenijim nego što su zaista bili. Taj privid ne zanima Maju Lundgren, ona traga za sirovošću svakodnevice i erotskom komponentom bitisanja, za-beleženom na zidnim natpisima, grafitima koji nisu bežali od lascivnosti, a koje ona i dopunjava, izmaštavajući seksualne avanture svojih junaka, dostojnih Mesaline i Klaudijevog dvora.

U tome prednjači troje mimičara, mlada žena, njen ljubavnik i njegov otac. Svako sa svojim mislima i već izmučeni potucanjem po Carstvu, oni dolaze u Pompeje na drvenim kolima uoči same katastrofe da bi uzeli učešća na predstojećim avgustovskim svečanostima. Kakve li ironije, baš u čast boga Vulkana! Mim, atelane i lascivni skečevi što se spremaju da prikažu publici, nisu ništa u odnosu na njihove lične doživljaje, koji bi trebalo da predstavljaju traganje za ljubavlju jednog klišetiziranog lika, poluprostitutke dobrog srca, male glumice Mete, koja život provodi po drumovima, gladna svega, nadajući se da je na kraju tog puta čeka nekakav mir, svejedno da li na ovom ili na drugom svetlu, kad pređe u njega.

Stalno bavljenje poniženima i uvređenima u ovoj knjizi, odvraća autorku od mogućnosti da se pozabavi drugim slojevima stanovništva koji su svakako postojali i ne mogu se zaobići u detaljnijoj rekonstrukciji bilo kog perioda. Jer, teško da bismo bili zadovoljni kada bi neki istraživač budućnosti sudio o našem vremenu samo na osnovu grafita, natpisa u vagonima metroa ili po toaletima, tražeći u načinu života ljudi sa dna vernu rekonstrukciju celokupne civilizacije dvadesetog veka.

Maja Lundgren odlučna je u nameri da kroz knjigu saopšti svoja zapažanja nakon jednogodišnjeg boravka na arheološkom nalazištu Pompeja, koje još od 1911. godine, kada su prva iskopavanja počela, neodoljivo privlači ne samo naučnike, već i pisce, i u raznolikim pokušajima navodi da ruševinama ispod lave udahnu život i rekonstruišu Neoronovo i Klaudijevo doba. U tome im najviše pomažu upravo freske iz Pompeja, ta riznica portreta i žanr-scena koje svedoče o ljudima dovoljno imućnim da angažuju slikare, ali govore i o njihovoj potrebi da ostave zapis za budućnost na slikama gde ih krasi stilusi, navoštene tablice za pisanje i svitci koji su svedočili o učenosti članova porodice.

Junaci Maje Lundgren nisu ovekovečeni na portretima i ona kao da se trudi da ispravi tu nepravdu. Svojom sirovom prozom, bez i najmanje pesničkog nadahnuća, podseća nas da su proizvođači sukna do kolena stajali u ljudskoj mokraći, prerađujući njome sirovu vunu, da su trgovci garumom, omiljenim ribljim sosom, čitav život osećali smrad trule ribe u nozdrvama, da su piljarice i trgovci voćem varali mušterije kako bi na taj način nadoknadili štetu od ne vremena i robe što truli, da su ribari i mornari umirali na pučini, daleko od svojih bližnjih, bez groba i epitafa (koji je bio privilegija bogatih). Biti upamćen, zavisilo je od materijalnog stanja. Brojni natpisi na zidovima nadoknađivali su sve što sirotinja nije mogla da ima i zato autorka pokušava da iz njihovog oskudnog sadržaja izvuče najviše moguće podataka o životima zaboravljenih i beznačajnih. Stoga je njoj nebitno kada jedan ambiciozniji učenik na zidu svoje kuće ispiše početne stihove Vergilijeve *Eneide*, ili kada pesnik u pokušaju sastavi svojevrstu odu ljubavi:

Quis amat valeat, pereat qui nescit amare.

Bis tanto pereat quisquis amare vetat.¹

Dva moćna lika romana, Tigar i Vulkan, sa svim atributima ljudskosti, predstavljaju, personifikujući, paralelni tok priče koji bismo mogli označiti i kao najzanimljiviji. Tigar, koji je doveden u Pompeje da se pridruži gladijatorskim igrama i odmeni svog već iznemoglog prethodnika, prisutan je sve vreme kao aktivni posmatrač bliske propasti Sodome i Gomore koju čeka zaslužena kazna. Ovaj lik, sa gotovo borhesovskim elementima u sebi, predstavlja snagu razarajućeg, ali i snagu osvetništva koja se nadvija nad ljudima, da li ogrezlim u poroke, da li samo pričešćenim nečim što bi ličilo na puni život, ostaje nejasno.

Drugu personifikaciju predstavlja Vezuv sam, vulkan koji je zamena za vrhovno božanstvo, strašnog starozavetnog Boga što sprema osvetu nemoćnim ljudima na koje je, zapravo, ljubomoran. Jer, oni umeju i mogu da vole, a njemu je to onemogućeno; njemu ostaje samo snaga uništiteljskog, rušiteljskog, osveta koja prei i našem dobu, podjednako ogrezlom u greh.

Fragmentarna struktura romana *Pompeji* kao da prati ritam i poruke zidnih natpisa, njihovu lapidarnost i

¹ *Dug život svakom ko voli, smrt svakome ko ne zna šta je ljubav. Dvostruka smrt svakom ko brani ljubav.* (Natpis sa jednog zida u Pompejima).

plastičnost očajničkog pokušaja da se ostavi zapis o sopstvenom trajanju. Lascivnosti koje pronalazi, koje su već dugo omiljena tema turista, možda i sa izvesnim samozadovoljstvom što se sve to dogodilo nekim drugim ljudima, autorka obilato koristi u svom tekstu. Ponekad i dodaje ono što pretpostavlja da se moglo ili moralo desiti među ljudima koji su živeli toliko teško i kratko, i koji, osim putenih, druga zadovoljstva nisu imali. Bez namere da vapi za socijalnom pravdom ili društvenom jednakošću, roman nas vodi kroz lavirinte mračnog sveta koji nije imao milosti ni za sebe samog. Nadgrobni natpisi na putevima što vode iz grada svedoče o tome da svako ko je živio želi da ostavi i neki spomen o sebi, poruku koja treba da bude prosleđena narednim generacijama. Maja Lundgren na sebe preuzima težak zadatak da rekonstruiše svet od nas udaljen devetnaest vekova, svet izuzetno složen i u političkom i u etičkom smislu, o kome teško možemo da sudimo posmatrajući samo jedan sloj društva. Koliko su renesansa, i kasnije, romantizam, bili skloni da idealizuju rimsko državno uređenje, preduzimljivost i disciplinu, grčku umetnost i hrišćansku veru koja je, navodno, sve to umela da asimiluje, toliko ugao gledanja u romanu *Pompeji* teži svojevrsnoj deidealizaciji koja se oslanja na puteno i animalno u čoveku kome je oduzeto sve. Evo kako glasi zidni zapis na osnovu koga autorka gradi svoje viđenje jednog ljubavnog susreta, oslikanog sirovim, telesnim bojama:

*Mete iz Atele voli Hresta celim svojim srcem.
Neka im Pompejska Venera uvek bude blažena,
neka dodiruje njihova srca i čini da se doveka
dobro slažu.*

Natpis sa početka ovog teksta, citiran i u romanu, govori o tome da je u Pompejima i čitavom Rimu postojao i neki drugi svet, ne toliko smeran, koliko učtiv, ne toliko oslobođen želje za telesnim, koliko spreman da svoje porive kanališe kroz društvene običaje (ne mnogo različite od današnjih, kada se svedu na osnovno), ne toliko učen, koliko spreman da učenost poštuje, ne toliko darežljiv u svom bogatstvu, koliko obavezan da deo stečenog pokloni rimskom narodu za zabave ili biblioteke, već prema afinitetima. Današnji istraživači javnih i privatnih biblioteka u Pompejima i Herkulanumu svedoče o tome da zidni natpisi nisu bili udarni oblik književnosti, kao što to nisu ni u naše doba. Slično tome, erotski prizori na zidovima kuća za uživanje svedoče o svom vremenu

isto koliko i nežna mrtva priroda sa breskvama ili devojka sa zagonetnim pogledom, stilusa naslonjenog na usne, kao da razmišlja o onom što će napisati.

Iako danas čitalac ne očekuje romantičarsku idealizaciju antičkih vremena, nameće se poređenje sa izvanrednim romanom Patrika Besona *Umeće zavodjenja*. Knjiga možda predstavlja ono što je Maja Lundgren želela da postigne: pokušaj rekonstrukcije antičkog sveta, bez naučnih pretenzija, ali sa snažnim literarnim nabojem koji dočarava likove od krvi i mesa, ne slike sa zidova. I jedan i drugi roman, kao nenadmašni uzor, mogli bi imati *Vergilijevu smrt* Hermana Broha, poentilistički preciznu rekonstrukciju kako istorijskog perioda, tako i duševnih stanja junaka.

Alat dramskog naboja kod Maje Lundgren je dijalog, lapidaran, prekinut pa nastavljan na najneočekivanim mestima. Zato sve deluje “zagrnuto”, nedorečeno, kao anticipacija katastrofe koja je život prekinula u pola daha.

U ljudskoj nemoći pred silama prirode koliko i pred sopstvenim porivima, roman traži poruku koja treba da dospe do čitalaca.

